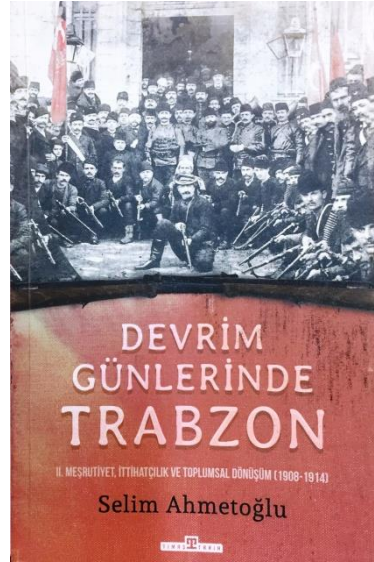

KİTAP DEĞERLENDİRME/BOOK REVIEW

Selim Ahmetoğlu, *DEVİRİM GÜNLERİNDE TRABZON II. MEŞRUTİYET, İTTİHATÇILIK VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM (1908-1914)*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2022, 334 s.*

*Volkan AKSOY***

Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketleri içerisinde II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918) ile ilgili yapılan genel çalışmalar, nitelik ve nicelik yönünden önemli bir seviyeye ulaşsa da açıklanması gereken pek çok hususun var olduğu da bir gerçektir. Bu hususlardan biri de II. Meşrutiyet'e giden yolda verilen mücadeleler ile daha sonra meydana gelen siyasî, iktisadî, idarî, sosyal gelişme ve değişimlerin taşrada yaşayanlar üzerindeki etkisidir. Zira Fernand Braudel'in belirttiği gibi tarih, yalnızca hanedanların yaptığı ya da büyük olayların yönlendirdiği gelişmelere değil aynı zamanda insana, yaşadığı çevreye ve dönemin dinamiklerine de yer vermelidir. Bu bağlamda Selim Ahmetoğlu tarafından kaleme alınan bu eserde, II. Meşrutiyet'in ilanının toplumda ne yönde bir değişim yarattığı ve topluma nasıl bir anlayış getirdiği konusu, dönemin önde gelen vilayetlerinden biri olan Trabzon üzerinden incelenmiştir. Yazarın ifadesiyle Trabzon'da İttihatçıların faaliyetleri, merkez ile taşranın ilişkileri, yerel eşrafın İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ve politikalarına bakışı, Cemiyetin yerel eşrafa bakışı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi, kültürel ve iktisadi politikalarının yerel ölçekteki yansımaları gibi konularına değinilmeye, böylece

* Gönderim Tarihi: 15.07.2022. Kabul Tarihi: 06.08.2022.

** Doç. Dr., KTÜ, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, TRABZON. v_aksoy@ktu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6725-8012.

Trabzon'da yaşanan siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal değişim ve dönüşüm ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Eserde II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da meydana gelen gelişmeler 1908 ile 1914 arasında sınırlandırılarak ele alınmıştır. Zira 1914 sonrası Osmanlı Devleti'nin girdiği Birinci Dünya Savaşı sonucu Trabzon'da; işgal, göç, idari yapıda değişimler, azınlık çetelerinin faaliyetleri, sosyal hayatın yıkımı gibi bambaşka bir tarihi süreç yaşanmıştır ve bu süreç ayrı incelemelerin konusu olacak mahiyettedir. Dolayısıyla böyle bir sınırlandırmaya gidilmesinin, II. Meşrutiyet'in getirdikleri ya da değiştirdiklerini anlamak açısından okurun daha iyi odaklanmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Yazar belirlediği bu sınırlandırma çerçevesinde incelemesini giriş kısmı hariç dört bölümde ele almıştır. Bu bağlamda giriş kısmında Trabzon şehrinin kısaca tarihsel süreçte ortaya çıkışı anlatılmış, ardından Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine yol açan gelişmelere yer verilmiştir. Çalışmanın amacı ve konusu, kaynaklar, takip edilen yöntem ve çalışma planı da yine bu kısımda yer almıştır. Birinci bölümde Meşrutiyet'in ilanından önce ve sonra Trabzon'da yaşanan gelişmeler ele alınıp değerlendirilmiştir. Ardından 31 Mart Vakası, Maliye Nazırı Cavit Bey'in Trabzon gezisi, seçimler, On Temmuz Bayram kutlamaları, Meclis-i Mebusan'ın açılışının bölgedeki etkileri, şehirdeki konsolosluklar gibi siyasi konular incelenmiştir. İkinci bölümde Osmanlı ekonomisi hakkında genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra Trabzon ticaretinin 23 Temmuz 1908 öncesi durumu anlatılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'daki ekonomik gelişmelerin daha iyi değerlendirilebilmesi adına yapılan bu kısa girişin ardından 1908-1914 yılları arasındaki boykotlar, demiryolu ve liman meselesi, tarım, gümrük ve özel teşebbüs girişimleri gibi ticari ve ekonomik gelişmeler araştırılmıştır. Üçüncü bölüm; aralarında gayrimüslim ve yabancı okulların da bulunduğu eğitim faaliyetleri, basın yayın hayatı, tiyatro ve sinema gibi alanların yer aldığı eğitim ve kültürel hayata ayrılmıştır. Dördüncü ve son bölüm ise Trabzon'da toplumsal ve gündelik hayatı incelemektedir. Bu bağlamda Trabzon'daki cemiyet ve kulüpler, iane kampanyaları, salgın hastalıklar, doğal afetler, gayrimüslim ve yabancılarla birlikte diğer gündelik olaylar bölümün kapsamı içerisinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Selim Ahmetoğlu tarafından yapılan çalışmanın en özgün hususlarından biri Public Record Office, Foreign Office (PRO., FO.)'ten temin edilen Trabzon'daki İngiliz Konsoloslarının raporlarının çalışmaya sağladığı katkıdır. Çünkü konsolosluk raporları Trabzon Vilayet Salnamelerinin son defa yayınlandığı 1903-1904 tarihi sonrası yönetici ve bürokratik kadroların isim ve özellikleri hakkında bilgiler vermesi yönüyle önemli bir boşluğun doldurulmasına imkân sağlamıştır. Ayrıca sağladığı detaylı bilgilerle Osmanlı Arşivinden elde edilen bilgilerin karşılaştırmasının yapılabilmesine imkan sağlamış, Trabzon tarihine yönelik bilginin hem genişlemesine hem de derinleşmesine katkı sağlamıştır. Eserde bu katkı, Cavit Bey'in 1911 yılında Trabzon'a yaptığı gezide, liman ve gümrük inşası meselesinde, boykotlarda ve

yabancıların şehirdeki durumları hakkında yapılan değerlendirmelerde açıkça görülmektedir. Çalışma böylece, şehirle ilgili bazı bilgi boşluklarını doldurduğu gibi yeni verilerle de araştırmacı ve okuyucunun ilgisini çekmektedir.

Yapılan çalışmanın bir diğer önemli yönü ise, Naci Bey tarafından yayınlanan ve önemli bir koleksiyonunun İstanbul'daki Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi'nde yer alan *Trabzon'da Meşveret* adlı gazetenin çalışmaya ciddi bir katkı sağlamış olmasıdır. Adı geçen gazete II. Meşrutiyet Döneminde oldukça uzun bir süre yayın hayatında kalmış ve şehre dair siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel pek çok meseleye değinmiştir. Selim Ahmetoğlu ile aynı konuda yaptığım tez çalışmasında¹ da bu gazeteden faydalanılmaya çalışılmıştır. Ancak Ahmetoğlu, Trabzon'da Meşveret'in 1912 sonu ve 1913'ün ilk aylarına sarkan nüshalarını da görüp değerlendirme imkânına sahip olmuştur. Zira tez çalışmam sırasında Trabzon'da Meşveret gazetesi koleksiyonundan yararlanmak için başvurduğum TGC Basın Müzesi yetkilileri tarafından çeşitli güçlükler çıkarılarak sözkonusu gazetenin bütün sayılarını tarama imkanı bulamadığımı burada belirtmek isterim. Öte yandan İstanbul dışından gelmiş olmanın yarattığı zaman darlığı başta olmak üzere diğer olumsuz nedenler de dikkate alınmamış, tespit edilen nüshaların kopyalarının alınmasına izin verilmeyerek çalışmanın yalnızca okuyup not alınmakla sınırlandırılmış olması da bilimsel çalışmalar açısından ciddi bir handicap oluşturmuştur. Selim Ahmetoğlu'nun yaptığı çalışmadaki avantajı, Trabzon'da Meşveret'in bütün nüshalarını görüp değerlendirme imkanını yakalamış ve bizim çalışmamızdaki bazı boşlukları doldurma imkanı bulmuş olmasıdır.

Eserin sunduğu bu katkılara rağmen eksik bıraktığı hususlara da burada dikkat çekmek gerekir. Bunlardan ilki “Trabzon'da Ekonomik Hayat”ın anlatıldığı kısımda İngiliz Ticaret Raporları üzerinden Trabzon'a dair yapılan bir çalışmanın² gözden kaçırılmış olmasıdır. Zira bu çalışmada başta ticaret olmak üzere, bayındırlık hizmetleri, tarım ve sanayi alanında yaşanan gelişmelere bir hayli yer verilmiştir. Bir diğer husus ise özellikle Trabzon'da “Eğitim ve Kültürel Hayat” başlıklı üçüncü bölümün bilgi yönünden bir hayli eksiklik içermesidir. Jandarma, Sütçülük ve Polis mektepleri, ayrıca Osmanlı modernleşmesi ile ortaya çıkan ve II. Meşrutiyet Döneminde de kurulan yeni usul (usul-i cedide) okullar hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Oysa adı geçen okullar Trabzon için gerek eğitim alanında gerek modernleşme serüveninde oldukça öneme sahip girişimlerdir. Bu bağlamda Volkan Aksoy,³ Ülkü Köksal,⁴

¹ Volkan Aksoy, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon (1908-1918)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, KTÜSBE, Trabzon 2014.

² Volkan Aksoy, “İngiliz Ticaret Raporlarında (1908-1913) Trabzon”, *Karadeniz Araştırmaları (KARAM)*, XV/58, 2018, s. 50-74.

³ Volkan Aksoy, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Trabzon'da Eğitim*, Serander Yayınları, Ankara 2021. Bu çalışmada gerek yukarıda adı geçen gerek yeni usulde eğitim veren okullara dair önemli bilgiler bulunmaktadır.

⁴ Ülkü Köksal, “II. Meşrutiyet Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon Polis Mektebi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 19, 2015, s. 139-166; Ülkü Köksal, “II.

Esra Özsüer⁵ tarafından yapılan çalışmalar ilk akla gelenlerdir. Diğer taraftan kültür ve sanatın öne çıkan dalı “Tiyatro” üzerine Trabzon’da meydana gelen gelişmeler konusunda oldukça doyurucu bilgiler ihtiva eden Veysel Usta ve Ömer İskender Tuluk’un birlikte kaleme aldığı eser⁶ de görülmemiştir. Yazarın tez çalışması olan bu eserin yayımlanması sürecinde, tez döneminden sonra tezin kapsamı içine girecek nitelikteki makale ya da inceleme-araştırma eserlerini görmediği, yani kendisini güncellemediği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak II. Meşrutiyet Dönemi’nin ve bu döneme damgasını vuran İttihatçı politikaların taşradaki etkisine Trabzon üzerinden bir pencere açmak, farklı bir bakış açısı getirmek isteyen bu eserin, bazı başlıklarda güncellemeler istemekle birlikte, gerek Trabzon’un 1908-1914 arası tarihi sürecine gerek Osmanlı tarihini daha bütüncül değerlendirmek/okumak isteyenlere yönelik önemli bilgiler sunduğu, bu alanda yapılacak çalışmalara rehberlik edecek nitelikte olduğu ifade edilebilir.

Meşrutiyet Döneminde Trabzon’da Dernek Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 26, 2019, s. 507-554.

⁵ Esra Özsüer, *Trabzon Rum Mektebi: Doğu’nun Deniz Feneri*, Libra Yayınları, İstanbul 2019. Özsüer’in çalışması büyük oranda Yunan kaynaklarına dayalı Trabzon Rum Mektebi (şimdiki Kanuni Anadolu Lisesi) ile ilgilidir.

⁶ Veysel Usta-Ömer İskender Tuluk, *Başlangıçtan Halkevlerine Trabzon’da Tiyatro*, Serander Yayınları, Trabzon 2017.